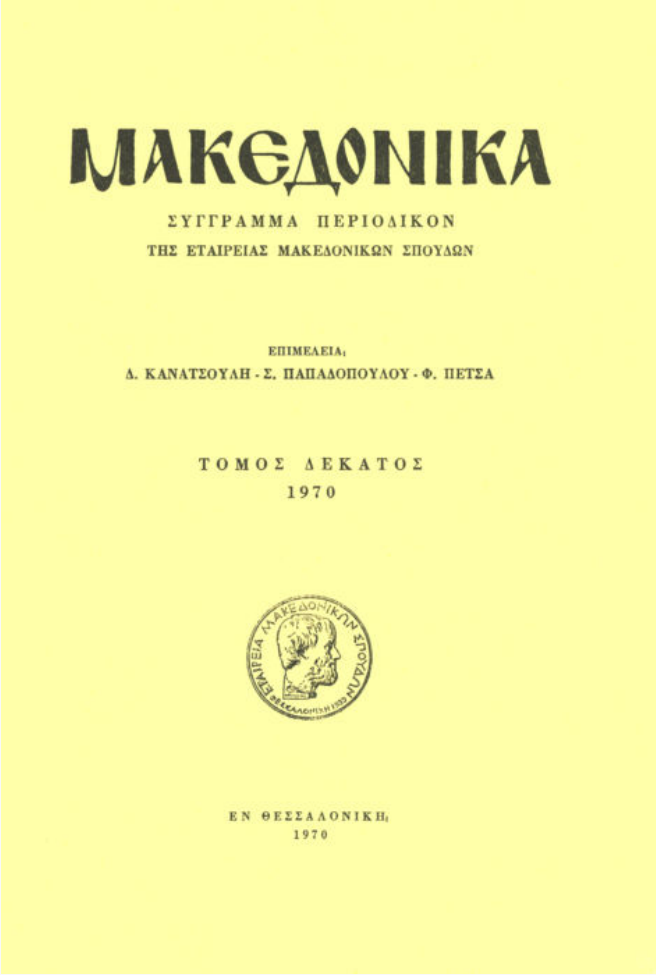
ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT
NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μακεδονικά

Τόμ. 10, Αρ. 1 (1970)

Jean Charbonneaux-Roland Martin-François Villard, Grèce Hellénistique (330-50 avant J. C.), L'univers des formes

Φώτιος Μ. Πέτσας

doi: 10.12681/makedonika.816

Copyright © 2015, Φώτιος Μ. Πέτσας

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πέτσας Φ. Μ. (2015). Jean Charbonneaux-Roland Martin-François Villard, Grèce Hellénistique (330-50 avant J. C.), L'univers des formes. *Μακεδονικά*, *10*(1), 329–332. https://doi.org/10.12681/makedonika.816

λευταία ἑνότητα τοῦ κεφαλαίου — θὰ ἐνδιέφερε τὸν κάθε παιδαγωγό. Μέσα σὲ δεκαεπτὰ σελίδες (σ. 76-92) βρίσκει κανείς, μὲ κάθε λεπτομέρεια, ὅλους τοὺς κανονισμούς, ποὺ διέπουν τὸ ὁμαδικὸ παιδικὸ παιχνίδι. Στὸ τέλος τοῦ κεφαλαίου ὁ συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ τὴν Κοινωνικὴ ὀργάνωση καὶ τὸ Λαϊκὸ δίκαιο (σ. 92-101).

Τὸ τρίτο κεφάλαιο τοῦ δευτέρου μέρους (σ. 102-195) περιλαμβάνει τὴν «Πνευματικὴ ζωή». Ἀρχίζει μὲ τὴ «Λαϊκὴ λατρεία»· ἀναφέρονται οἱ γιορτὲς καὶ οἱ Ἅγιοι μὲ τὴ σειρὰ τοῦ Ἑορτολογίου, μὲ ἕνα πλῆθος λαϊκῶν ἐθίμων, συνηθειῶν, σχετικῶν τραγουδιῶν, εὐχῶν κ.λ. Τὸ θέμα τῆς Λαϊκῆς λατρείας τελειώνει μὲ τὰ «Ἀγροτικὰ ἔθιμα». Ἀκολουθοῦν 93 δημοτικὰ τραγούδια καταγραμμένα σύμφωνα μὲ τὸν καθιερωμένο τρόπο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ἀναφέρονται ἔπειτα τὰ μουσικὰ λαϊκὰ ὄργανα τῆς Ἐπανομῆς, οἱ παροιμίες, τὰ τοπωνύμια καὶ τὸ γλωσσάρι.

Ὁ τόμος αὐτὸς τῶν «Χρονικῶν τῆς Χαλκιδικῆς» μὲ τὸ ἀξιόλογο περιεχόμενό του καὶ τὴν ἄρτια ἐκτύπωσή του εἶναι μιὰ θετικὴ προσφορὰ τοῦ συγγρ. πρὸς τὴ γενέτειρα Ἐπανομὴ καὶ γενικότερα πρὸς τὴ λαογραφία τῆς Χαλκιδικῆς καὶ τῆς Μακεδονίας. Τιμᾶ καὶ τὸν ἴδιο, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία τῆς Χαλκιδικῆς, ἡ ὁποία μὲ τὰ γλίσχρα οἰκονομικά της ἀνέλαβε νὰ τυπώσῃ τὸ ἔργο. Ἂν κανεὶς ἀναλογισθῇ τὴν παντελῆ ἔλλειψη οἰκονομικῶν πόρων τῆς Ἑταιρείας, τότε θὰ ἀντιληφθῇ τὸ πνεῦμα τῆς θυσίας τῶν μελῶν ποὺ ἀπαρτίζουν τὸ συμβούλιό της καὶ τὸν ἀγώνα τους νὰ κρατήσουν στὴ ζωὴ τὸ πολύτιμο περιοδικό, ποὺ καὶ στὴν ἐπιστήμη καὶ στὸ Ἔθνος προσφέρει. Ἀξίζει κάθε ἔπαινος στὰ μέλη ἐκεῖνα τῆς Ἑταιρείας, ποὺ καταβάλλουν κάθε προσπάθεια, ὥστε νὰ συνεχισθῇ τὸ κοινωνικό, ἐπιστημονικὸ καὶ ἐθνικὸ ἔργο της.

Ν. Α. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

Jean Charbonneaux-Roland Martin-François Villard, Grèce Hellénistique (330-50 avant J. C.), L'Univers des Formes, ἔκδ. Gallimard, Paris 1970, σελ. X+432.

Ἡ ἀρίθμηση τῶν σελίδων περιλαμβάνει ὅλα: frontispiece καὶ 421 εἰκόνες, ἢ ἐντὸς κειμένου ἀσπρόμαυρες καὶ ἔγχρωμες, μερικὲς ἀναδιπλούμενες, ἢ ἐκτὸς κειμένου συμπληρωματικοὺς πίνακες μὲ εἰκόνες (σ. 343-348), μὲ σχέδια κατόψεων, τομῶν καὶ ἀναπαραστάσεων, χάρτες κ.λ. (σ. 349-362), ὅλα μὲ συνεχῆ ἀρίθμηση εἰκόνων ἀπὸ 1-421. Περιλαμβάνει ἐπίσης χρονολογικὸ πίνακα (σ. 363-368), βιβλιογραφία (σ. 369-382), κατάλογο εἰκόνων μὲ σχετικὲς πληροφορίες (σ. 383-400), λεξιλόγιο ἑρμηνευτικὸ (σ. 401-422) κ.λ.

Τὸ ὡραιότατο βιβλίο εἶναι ὁ 18ος τόμος στὴ σειρὰ «L'Univers des Formes», ποὺ διευθύνουν ὁ André Malraux καὶ ὁ André Parrot, ὁ ὁποῖος ἀπευθύνει πρωτοσέλιδο χαιρετισμὸ (σ. VII) στὸν πρῶτο ἀπὸ τοὺς τρεῖς συγγραφεῖς, τὸν Jean Charbonneaux, ποὺ πέθανε τὸ 1969. Ἐξηγεῖ ὅτι ἀπὸ τὶς σημειώσεις τοῦ Charbonneaux καὶ μὲ τὶς εἰκόνες, ποὺ εἶχε διαλέξει ὁ ἴδιος, συγκρότησε τὸ κείμενο τοῦ μέρους του ὁ Jean Marcadé. Τὸ ὄνομα τοῦ Charbonneaux ὡστόσο μπαίνει πρῶτο στὸν τίτλο τοῦ βιβλίου «comme un dernier et solennel adieu», «σὰν τελευταῖος, ἐπίσημος ἀποχαιρετισμός». Ὁ Charbonneaux δὲν εἶχε μόνον τὸ σεβασμὸ καὶ τὴν ἀνεξάντλητη γνώση τῶν προβλημάτων, ἀλλ' εἶχε ἀκόμα «αἴσθαντικότητα, ποὺ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ φθάνῃ πάντοτε στὸ βάθος τῶν πραγμάτων, ὡς τὴν ψυχὴ τῆς Ἑλλάδος, τῆς ὁποίας ἦταν μέτοχος», «jusqu'à l'âme de l'Hellade dont il était participant».

Ἀκολουθεῖ δύο σελίδων πρόλογος τοῦ Roland Martin (σ. IX-X). Ὁ ἴδιος γράφει καὶ τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ τρία κύρια μέρη τοῦ βιβλίου, γιὰ τὴν Ἀρχιτεκτονικὴ (σ. 3-94). Τὸ δεύ-

τερο μέρος, γιὰ τὴ Ζωγραφική, γράφει ὁ François Villard (σ. 95-198), ἐνῶ τὸ τρίτο, γιὰ τὴ Γλυπτική (σ. 199-336), φέρει, ὅπως εἴπαμε, τὴν ὑπογραφὴ τοῦ Jean Charbonneaux, μὲ τὴν προσθήκη: «texte établi et adapté par Jean Marcadé».

Ἀκολουθεῖ τρισέλιδος ἐπίλογος τοῦ Roland Martin (σ. 337-339). Σ' ἕνα τέταρτο μέρος μεθοδικά, μὲ τὸ γενικὸ τίτλο Documentation Générale, δίνονται: α) Τέσσερες ἀκόμη πίνακες μὲ εἰκόνες ἐκτὸς κειμένου ἀσπρόμαυρες (σ. 345-348), β) ἀρχιτεκτονικὰ σχέδια κατόψεων, τομῶν καὶ ἀναπαραστάσεων (σ. 351-362), γ) ἕνας τετρασέλιδος πίνακας χρονολογικὸς («συγχρονιστικὸς») μὲ ἓξ στῆλες: τὸ ἔτος, τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, τὰ σύγχρονα καλλιτεχνήματα στὴ στεριανὴ Ἑλλάδα μὲ τὴν Ἀθήνα (καὶ τὴ Μακεδονία) μαζί, ἔπειτα στὴ «δυτικὴ Ἑλλάδα» (Σικελία, Ἰταλία κ.λ.) καὶ τέλος στὴν Ἀφρικὴ καὶ τὴν Ἀνατολὴ (σ. 364-367), δ) συντομογραφίες καὶ βιβλιογραφία κατὰ κεφάλαιο τοῦ βιβλίου καὶ κατὰ τόπους (σ. 370-380) μὲ πίνακα συγγραφέων (σ. 380-381), ε) κατάλογος εἰκόνων μὲ τὶς σχετικὲς πληροφορίες (σ. 383-400), στ) πίνακας λεξιλογικὸς (σ. 403-422), καὶ ζ) χάρτες, ἕνας τοῦ ἑλληνιστικοῦ κόσμου ἀναδιπλούμενος καὶ ἄλλος μὲ λεπτομέρεια, μόνο τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ Μ. Ἀσία (σ. 424 κ.ἑ.).

Συνοπτικά, τὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου εἶν' αὐτά.

Δὲν θ' ἀναφερθοῦμε στὸ σύνολο. Εἶναι ἕνα καλὸ βιβλίο, ὅπως ὅλα τῆς σειρᾶς. Κείμενο, εἰκονογράφηση καὶ συμπληρώματα τὸ κάμουν χρησιμώτατο.

Στὰ «Μακεδονικὰ» θὰ χαιρετίσουμε κυρίως τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μητρόπολις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ Μακεδονία, παίρνει ἐπὶ τέλους σιγὰ-σιγὰ τὴ θέση, ποὺ τῆς ταιριάζει στὰ συγγράμματα γιὰ τὴν ἑλληνιστικὴ τέχνη. Στὸ νέο βιβλίο δὲν μνημονεύονται μόνον τὰ ὀνόματα τῶν βασιλέων τῆς Μακεδονίας, ὅπως συνέβαινε ὡς τώρα. Ἀντιπροσωπεύονται μὲ πρώτης τάξεως ἔργα τέχνης ἡ Πέλλα κυρίως καὶ ἡ Μίεζα (Λευκάδια), ἀλλὰ καὶ ἡ Βέροια, ἐνῶ τὸ ἀνάκτορο τῆς Βεργίνας, ὁ κρατήρας ἀπὸ τὸ Δερβένι, ὁ «τάφος τοῦ Λαγκαδᾶ» καὶ ἄλλα εὑρήματα μακεδονικὰ δημιουργοῦν τὴν ἐντύπωση ὅτι στοὺς ἀρχαιολόγους ὅλου τοῦ κόσμου ἐπὶ τέλους ἑδραιώνεται ἡ ἰδέα ὅτι ἡ Μακεδονία ἀποτελεῖ σπουδαῖο μέρος τοῦ συνόλου, ποὺ λέγεται Ἑλλάδα καὶ Ἑλληνισμός.

Ἡ Πέλλα πρῶτα καὶ ἡ Μακεδονία γενικὰ ἔρχονται στὸ νοῦ τοῦ R. Martin στὴν Εἰσαγωγὴ ἀκόμα τοῦ πρώτου μέρους, γιὰ τὴν Ἀρχιτεκτονική, ὅπου (σ. 4) θέλει νὰ τονίση πὼς οἱ νέες συνθῆκες, «ἡ ὕπαρξη μιᾶς αὐλῆς καὶ ἡ δημιουργία μιᾶς τάξεως ἀνωτέρων ἀξιωματούχων» στὴ Μακεδονία καὶ ἀλλοῦ, προκάλεσαν τὴν ἀνάπτυξη καὶ τὴν ἐξάπλωση ἀνακτορικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἔφεραν «les riches demeures de Pella», «τὶς πλούσιες οἰκίες τῆς Πέλλας». Εἰκονίζονται θαυμάσια σὲ ὁλοσέλιδες εἰκόνες (εἰκ. 58 καὶ 59), ὅπου (σ. 62 καὶ 64) διατυπώνονται ἀξιόλογες παρατηρήσεις: Οἱ πρόσφατες ἀνασκαφὲς τῆς μακεδονικῆς πρωτεύουσας ἐπλούτισαν, λέει, τὶς γνώσεις μας γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τῆς οἰκίας. Στὸ γενικὸ πλάνο τοῦ σπιτιοῦ τὸ βάρος πέφτει ἀκόμα στὴν περίστυλη αὐλή, ἀλλὰ παίρνουν μεγαλοπρέπεια οἱ ἐπίσημες αἴθουσες καὶ οἱ ἐσωτερικοὶ χῶροι μὲ τὶς κιονοστοιχίες καὶ τὶς πεσσοστοιχίες, μὲ τὰ ὡραῖα καὶ ποικίλα ψηφιδωτά. Τὰ δάπεδα, τὰ στρωμένα μὲ χαλίκια, ἁπλωμένα σὰν τάπητες, σὲ κανένα ἄλλο τόπο δὲν εἶναι τόσο καλὰ προσαρμοσμένα στὸ ἀρχιτεκτονικό τους περιβάλλον. Ἀπὸ τὰ ἀριστουργηματικὰ ψηφιδωτὰ μὲ παραστάσεις οἱ σκηνὲς τοῦ κυνηγιοῦ εἶναι, λέει, ἐμπνευσμένες ἀπὸ τὴν καθημερινὴ ζωὴ τῶν ἀρχόντων. Καὶ τονίζεται ἡ σημασία τοῦ κονιάματος: ἡ Μακεδονία πρέπει νὰ ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα κέντρα, ἀπ' ὅπου ἁπλώθηκε τὸ ζωγραφιστὸ κονίαμα τῆς ἑλληνιστικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἔτσι, ἡ Μακεδονία ἔδωσε τεχνίτες, ὑλικά, ἰδέες μὲ διαφόρους τρόπους, ὅπως π.χ. μὲ τὴ στοὰ τοῦ Ἀντιγόνου καὶ τὴ στοὰ τοῦ Φιλίππου στὴ Δῆλο, πού, μὲ τὴν εὔνοια τῶν Μακεδόνων, ἔγινε κέντρο παγκόσμιας ἀκτινοβολίας.

Λοιπόν, ἀνακαλύπτουμε γιὰ πρώτη φορά, μετὰ τὸ 1957, πὼς ἡ Μακεδονία δὲν πῆρε μονάχα, ἀλλὰ καὶ ἔδωσε.

Οἱ ψηφιδωτὲς παραστάσεις τῆς Πέλλας παίρνουν τὴ θέση τους στὸ δεύτερο μέρος, γιὰ τὴ Ζωγραφική. Οἱ σελίδες οἱ ἀφιερωμένες στὰ λίγα πρωτότυπα ἔργα ζωγραφικῆς καὶ στὰ ψηφιδωτά, ποὺ μᾶς σώθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, ἀρχίζουν μὲ τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Πέλλας (σ. 103 κ.ἑ.). Εἰκονίζονται σὲ ὡραιότατες, ἀλλ' ὄχι ἔγχρωμες εἰκόνες μὲ πλάτος σελίδος ἢ ὁλοσέλιδες: ἡ ἁρπαγὴ τῆς Ἑλένης (εἰκ. 95), ὁ Διόνυσος μὲ τὸν πάνθηρα (εἰκ. 97), ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Κράτερος ἀπὸ τὸ κυνήγι τοῦ λιονταριοῦ (εἰκ. 105-106), λεπτομέρεια ἀπὸ τὸ ψηφιδωτὸ τοῦ Γνώση καὶ τὸ σύνολο (εἰκ. 107-108). Ἐνδιαφέρουσες παρατηρήσεις γίνονται ἀπὸ τὸν François Villard:

Στὸ ψηφιδωτὸ τῆς ἁρπαγῆς τῆς Ἑλένης παραδοσιακὰ στοιχεῖα εἶναι ἡ ἀνάπτυξη τῆς συνθέσεως σὲ μιὰ ζώνη, οἱ μορφὲς σὲ τρία τέταρτα, ἀλλὰ ὅλες στὸ ἴδιο πλάνο, ποὺ παριστάνεται μὲ τὸ βραχῶδες ἔδαφος. Τὰ ἀνοιχτὰ χρώματα τῶν μορφῶν στὸ σκοῦρο βάθος θυμίζουν τὴ μονοχρωμία τοῦ ἐρυθρόμορφου ρυθμοῦ. Καὶ στὸ ψηφιδωτὸ τοῦ Διονύσου ἔχουμε τὰ ἴδια. Καὶ μόνο τὸ μανιερίστικο θέμα του φέρνει στὸ νοῦ τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχή. Τὰ σκοῦρα περιγράμματα παραβάλλονται μὲ ὅμοια, σὲ ζωγραφιὰ ἀπὸ τάφο τῆς Ἀλεξάνδρειας, καὶ μὲ τὶς βαθειὲς σκιὲς στὶς μετόπες τοῦ τάφου τῶν Λευκαδιῶν (καὶ στὶς γκραβοῦρες τοῦ Andrea Mantegna) καὶ φέρνουν στὸ νοῦ τοῦ F. Villard τεχνοτροπία τοῦ Ἀπελλῆ.

Ἀλλὰ παρουσιάζονται καὶ νεωτερικὰ στοιχεῖα, χαρακτηριστικὰ τῆς εἰσόδου τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς: τὰ ἀγωνιώδη πρόσωπα, τὰ σώματα μὲ τοὺς τονισμένους μῦς, ἡ κίνηση ποὺ παρατηρεῖται ἀκόμα καὶ στὸ κυνήγι τοῦ λιονταριοῦ κ.λ. Ἰδιαίτερα τονίζονται οἱ ἀρετὲς καὶ τὰ νεωτερικὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ Γνώση, ποὺ «εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἄμεσες ἀπηχήσεις τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς ζωγραφικῆς τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰ. π.Χ.». Ὁ χῶρος κατακτήθηκε ἀπὸ τὶς μορφές, ἀλλὰ τὸ φυσικὸ περιβάλλον ἀκόμα δὲν ὑπάρχει.

Μετὰ τὴν Πέλλα, ὁ Τάφος τῶν Λευκαδιῶν εἶναι ὁ σπουδαιότερος ἀντιπρόσωπος τῆς μακεδονικῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ζωγραφικῆς στὸ νέο βιβλίο. Ἡ πρόσοψη, παρμένη ἀπὸ τὸν ἔγχρωμο πίνακα τῆς τελικῆς δημοσιεύσεως τοῦ τάφου[1], δίνεται σὲ ὄχι ἔγχρωμη, ἀλλὰ καθαρὴ εἰκόνα μὲ πλάτος σελίδος (εἰκ. 53). Ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴ μνημειακὴ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν τάφων τῆς μεταβατικῆς περιόδου ἀπὸ τοὺς κλασσικοὺς στοὺς ἑλληνιστικοὺς χρόνους. «La façade de la tombe de Levcadia est des plus comlètes et des mieux composées» (σ. 56). Ἐδῶ ἀναφέρονται καὶ οἱ τάφοι «τοῦ Λαγκαδᾶ» καὶ «τῆς Παλατίτσας». Καὶ παρατηρεῖται: Ἔτσι δόθηκε ἡ πρώτη ὤθηση σὲ μιὰ δημιουργία, ποὺ θὰ μεταμορφώση τὶς ἀρχιτεκτονικὲς συνθέσεις τῆς ἑλληνιστικῆς ἐποχῆς: ἡ μνημειακὴ πρόσοψη καὶ οἱ κολλητοὶ στὸν τοῖχο ρυθμοί, ποὺ διαρθρώνονται στὸ ἐξωτερικὸ ἑνὸς κτηρίου χωρὶς ὀργανικὴ σχέση μὲ τὴν κατασκευὴ καὶ τὸ πλάνο της[2]. Ἀπὸ δῶ ξεκινοῦν: πρόπυλα, πύλες πόλεων, στρατιωτικὰ κτήρια, κατασκευὲς τοῦ θεάτρου, προσόψεις νυμφαίων κ.λ.

Στὸ δεύτερο μέρος, τῆς Ζωγραφικῆς, γίνεται ἀναφορὰ στὶς κενταυρομαχίες τῶν μετοπῶν τοῦ τάφου (σ. 105) καὶ εἰκονίζεται ἀσπρόμαυρη ἡ ἀπὸ τ' ἀριστερὰ δεύτερη (εἰκ. 98), παρμένη ἀπὸ τὸν ἔγχρωμο πίνακα τῆς δημοσιεύσεως τοῦ τάφου[3]. Στὸ τέταρτο μέρος τοῦ βιβλίου τέλος δίνονται τὰ σχέδια τῆς τομῆς κατὰ μῆκος τῶν θαλάμων καὶ τῆς κατόψεως τοῦ διθαλάμου τάφου (εἰκ. 396-397)[4].

Ἐκτὸς ἀπὸ τῆς Πέλλας τὰ κτήρια καὶ τὰ ψηφιδωτά, ἀπὸ τοὺς τάφους τῶν Λευκαδιῶν, τοῦ Λαγκαδᾶ καὶ τῆς Παλατίτσας καὶ ἀπὸ τὸ ἀνάκτορο, ποὺ περιγράφεται (σ. 92) καὶ δίνε-

1. Φ. Μ. Π έ τ σ α ς, Ὁ Τάφος τῶν Λευκαδίων, Ἀθῆναι 1966, πίν. Α'.
2. Πρβλ. Φ. Μ. Π έ τ σ α ν, ἔ.ἀ., σ. 94 κ.ἑ.
3. Φ. Μ. Π έ τ σ α ς, ἔ.ἀ., πίν. Δ'.
4. Φ. Μ. Π έ τ σ α ς, ἔ.ἀ., σ. 24, εἰκ. 1, καὶ σ. 26, εἰκ. 3.

ται ή κάτοψή του (εἰκ. 398), ή Βέροια ἔχει ἕνα λόγο στὸ «Grèce Hellénistique» μὲ τὴ λουόμενη κόρη της, τὴν ταξιδεμένη στὸ Μόναχο (εἰκ. 252) καὶ ἡ Λητὼ (τὸ Δερβένι) μὲ τὸν κρατήρα, τοῦ ὁποίου δίνεται ἔγχρωμη, ὁλοσέλιδη εἰκόνα, ἡ ὡραιότερη ἴσως δημοσιευμένη εἰκόνα τοῦ κρατῆρος (εἰκ. 236). Καὶ ἡ Θάσος βέβαια ἀναφέρεται (σ. 243, εἰκ. 262), ἀλλὰ φεύγουμε πιὰ ἀπὸ τὴ μητροπολιτικὴ Μακεδονία.

Στὴ Βιβλιογραφία (σ. 371-380), ἀνάμεσα σὲ 388 βιβλία καὶ μελέτες, στὰ ὁποῖα παραπέμπουν οἱ συγγραφεῖς τὸν ἀναγνώστη, λίγα εἶναι τὰ ἑλληνικὰ δημοσιεύματα, μόνον 6-7, κι ἀπ' αὐτὰ τὰ πιὸ πολλὰ ξενόγλωσσα. Γιὰ τοὺς μακεδονικοὺς τόπους γίνεται παραπομπὴ μόνον στὴ δημοσίευση τοῦ Τάφου τῶν Λευκαδιῶν καὶ γιὰ τὰ ψηφιδωτὰ τῆς Πέλλας στὴν ἀνακοίνωσή μου στὸ Πρῶτο Διεθνὲς Συμπόσιο Ἑλληνορρωμαϊκοῦ Ψηφιδωτοῦ, τὸ 1963, στὸ Παρίσι[1]. Μποροῦσε νὰ εἶναι περισσότερα ὀνόματα καὶ κείμενα ἑλληνικά. Ἀλλά: Graeca sunt, non leguntur.

Δὲν ἔχει καὶ λάθη τὸ βιβλίο; Καὶ βέβαια ἔχει. Ποιὸ βιβλίο δὲν ἔχει λάθη! Νὰ σημειώσω μερικά, ἴσως χρησιμεύση σὲ δεύτερη ἔκδοση ἢ μετάφραση τοῦ βιβλίου:

Ὁ κρατήρας ἀπὸ τὸ Δερβένι δὲν εἶναι «bronze doré» (σ. 393). Ἐδῶ δικαιολογεῖται τὸ λάθος ἀπὸ τὶς πρῶτες λανθασμένες ἀνακοινώσεις τοῦ εὑρήματος[2]. Ποιὰ δικαιολογία ὅμως ὑπάρχει γιὰ τὸ λάθος στὴν περιγραφὴ τῆς προσόψεως τοῦ τάφου τῶν Λευκαδιῶν, ὅπου τὸ ἀέτωμα εἶναι «sans décor»; Μισὸ κεφάλαιο ἔχει γραφῆ, ἔστω δύο σελίδες, γιὰ τὸ «γλυπτὸ διάκοσμο τοῦ ἀετώματος» μὲ σχέδια κ.λ.[3] Καὶ τὰ περιγράμματα μορφῶν σὲ μερικὰ ψηφιδωτὰ τῆς Πέλλας δὲν εἶναι «de bronze» (σ. 109), εἶναι ἀπὸ μολύβι. Διορθώνοντας ὅμοιο λάθος του ὁ C. M. Robertson παρατήρησε: «Since bronze would need to have been cast first in the required forms, its use for contours would imply a very precise cartoon to be rigidly followed by the floor-layer, while the malleable lead gives no such definite indication»[4]. Στὸ συγχρονιστικὸ πίνακα τῶν χρονολογιῶν ἐπίσης συγχέονται κάπως τὰ πράγματα ἀπὸ τὴν προσπάθεια νὰ μποῦν σὲ καθωρισμένη χρονολογικὴ σειρὰ τὰ μνημεῖα: περὶ τὸ 305 π.Χ. τὸ ψηφιδωτὸ τοῦ Γνώση, ἀλλὰ περὶ τὸ 285 τὰ «μεγάλα σπίτια τῆς Πέλλας», περὶ τὸ 280 τὸ ἀνάκτορο τῆς Παλατίτσας, περὶ τὸ 275 οἱ μακεδονικοὶ τάφοι γενικῶς καὶ μὲ τ' ὄνομά του ὁ Τάφος τῶν Λευκαδιῶν. Ἀλλ' αὐτὰ δὲν συμφωνοῦν οὔτε μὲ τὸ κείμενο. Καὶ πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἔγινε τὸ ψηφιδωτὸ (τοῦ Γνώση) 20 χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸ σπίτι;

Καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ Μακεδονία θὰ σημειώσω μερικὰ λάθη:

Ὁ ἀραιόστυλος ναὸς γίνεται ἀερόστυλος aérostyle ἀντὶ aréostyle δυὸ φορές (σ. 34 καὶ 403), ἡ Ἔφυρα τῆς Θεσπρωτίας γίνεται τόπος τῆς Ἀκαρνανίας (σ. 409), ἡ Δημητριάδα τοποθετεῖται στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου στοὺς χάρτες (εἰκ. 420).

Ἀλλ' αὐτὰ εἶναι λεπτομέρειες. Ἐδῶ ἔχουμε ἕνα θαυμάσιο βιβλίο μὲ καλογραμμένα κείμενα, μὲ ὡραιότατες εἰκόνες. Ἕνα βιβλίο ἐπὶ τέλους γιὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ Τέχνη, ὅπου κάπως πραγματώνεται γιὰ πρώτη φορὰ ἡ γενικώτερη ἀπὸ τὸ 1957 καὶ δῶθε τάση, νὰ πάρη τὴ θέση, ποὺ τῆς ἀνήκει, ἡ μακεδονικὴ μητρόπολη στὸν ἑλληνιστικὸ κόσμο, ποὺ δημιούργησε. Μακάρι νὰ μεταφρασθῆ ἑλληνικὰ καὶ νὰ κυκλοφορήση μὲ τὴν ἴδια ἐκδοτικὴ λαμπρότητα σ' ἑλληνικὴ ἔκδοση τὸ βιβλίο.

Ἀλλὰ πότε θὰ ἔλθουν στὸ φῶς τὰ μακεδονικὰ ἀνάκτορα καὶ οἱ ἄλλοι τυμβόχωστοι τάφοι; Καὶ πότε θὰ δημοσιευθοῦν τ' ἀνεσκαμμένα; Εἶναι δική μας ἡ εὐθύνη γι' αὐτά.

Πάτραι 1970 ΦΩΤΙΟΣ Μ. ΠΕΤΣΑΣ

1. Mosaique Gréco-romaine, Paris 1965, σ. 41-55.

2. Ἀλλὰ ἰδὲ «Μακεδονικά», τ. 9 (1969), Χρονικὰ Ἀρχαιολογικά, σ. 136 κ.ἑ., ἀριθ. 37.

3. Φ. Μ. Πέτσας, ἔ.ἀ., σ. 170-171. Καὶ ΠΑΕ 1954, σ. 184 κ.ἑ., καὶ 1959, σ. 82 κ.ἑ. ἀριθ. 62, καὶ εἰκ. 3, ἀριθ. 62, κ.ἀ.

4. C. M. Robertson, Greek Mosaics, JHS 85 (1965), σ. 75 κ.ἑ.